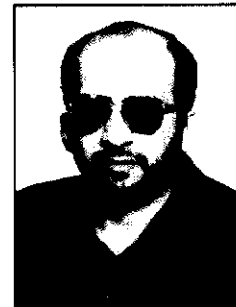




چراغی در دل

● ماکان منزوی

الف. کوتاه از زندگی^۱



محمد رضا برزگر خالقی، متولد ۱۳۳۴، قزوین. تحصیلات ابتدایی و قسمتی از آموزش متوسطه در دبستان فرهنگ، دبیرستان محمد قزوینی زادگاهش. در پانزده سالگی به دلیل حادثه‌ای بینایی چشم چپ و قسمت اعظم بینایی چشم راست خود را از دست داد. معالجات سودی نبخشید و از آن سال به بعد، توانایی خواندن و نوشتن معمولی از او سلب شد.

ادامه تحصیل دبیرستانی در آموزشگاه نابینایان در ابتدای جاده کن - شهرزیا [شهید محبتی کنونی] و سپس در دبیرستان های قزوین. اما امتحان نهایی را به طور متفرقه در حوزه مخصوص نابینایان تهران با موفقیت گذراند.

در سال ۱۳۵۵ در دانشکده ادبیات تهران پذیرفته شد و به آموزش رشته ادبیات فارسی پرداخت. نیز به دلیل وقفه‌ای که در کار دانشگاه‌ها پیش آمد [انقلاب فرهنگی] در دبیرستان‌های تهران ادبیات فارسی و بینش دینی درس داد. در سال ۱۳۶۶ با دانشنامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی به مجتمع آموزش عالی دهخدا [قزوین؛ دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) کنونی] رفت و به کار تدریس و پژوهش فرهنگ و ادبیات فارسی مشغول شد. نیز در سال ۱۳۷۲ دوره دکتری ادبیات را در دانشگاه تهران به پایان رساند. به سال ۱۳۶۱ با یکی از همدرسانش، که اکنون همکارش نیز است، ازدواج کرد: عفت کرباسی. حاصل این ازدواج دو فرزند است: حامد، سجاد. برزگر خالقی، گاه در همایش‌های پژوهشی شرکت کرده است، نیز به همراه چند تن از استادان ادبیات، روزهایی چند را به تدریس عرفان و ادب ایران در هندوستان و ارمنستان سپری کرده است. او که گاه شعر نیز می‌گوید.

ب. بررسی آثار چاپ شده

۱ - مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز، شمس‌الدین محمد لاهیجی، مقدمه و تصحیح و تعلیقات محمد رضا برزگر خالقی (و عفت کرباسی، زوار، ۱۳۷۱، هشتاد و نه + ۸۱۸ ص [ج ۲ / ۱۳۷۴].

منظومه حدوداً هزاربیتی گلشن راز یکی از نام‌بردارترین رسالات و کتاب‌هایی است که در زمینه عرفان و طریقت صوفیانه به رشته تحریر درآمده است.

گوینده این منظومه عارف مشهور سده هفتم و هشتم ایران، شیخ محمود شبستری است؛ در واقع پاسخی است به پرسشهای امیرحسینی هروی. شبستری در میان اهل تصوف و عرفان زمان خود، و ادوار بعدی، صاحب جامعیت کم‌نظیری بوده؛ از این رو اثر او یکی از منحصر به فردترین آثار در موضوع ادبیات تعلیمی [Didactic] به شمار می‌رود. بی‌تردید محور اساسی عرفان از نظر شبستری در موضوع شناسایی حقیقی و چگونگی رسیدن به حق خلاصه می‌شود. از این رو است که او ابتدا «امکان بازگشت به مبدأ و چگونگی سیر رجوعی را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که در این سفر معنوی باید از یک سو به شیوه معینی اندیشید (سلوک نظری) و از طرفی دیگر منازل و مراحل خاصی را طی کرد و به تصفیة باطن پرداخت (سلوک عملی). روش تفکر بر وفق آن چه شبستری می‌گوید چنین است که انسان از جزوی به سوی کلی برود و پس از آن که جزوی را به کلی بازگردانید، از کلی به سوی جزوی باز آید و ببیند که چگونه کلی در جزوی نمایان شده است. این حرکت اندیشه، حرکتی دو طرفه است» [گلشن راز، شبستری، به کوشش صمد موحد، طهوری، ۱۳۶۸، ص ۱۸].

بر کتاب گلشن راز شرح‌ها و تفسیرهای متعددی نوشته شده که یکی از پژوهندگان معاصر [احمد گلچین معانی] آن‌ها را در یک رساله مبسوط و ارزشمند شناسانیده است [نسخه‌های خطی، دفتر چهارم، به کوشش محمد تقی دانش پژوه (و ایرج افشار، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ۱۳۳۴، صص ۵۴ - ۱۲۲]. بی‌تردید در میان همه شروح و تفاسیری که بر منظومه شبستری نوشته شده، آن چه شیخ شمس‌الدین محمد لاهیجی با عنوان مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز نوشته، ارزش و اهمیت خاصی دارد. او این کتاب را به خواش «جماعت سالکان طریق مودت و ساکنان مقام محبت» نوشته است. خود می‌گوید «نفس الامر این فقیر در التزام شرح این کتاب، آن بود که دلی داشتم که به این سخنان محققان انسی تمام داشت و به چیزی دیگر غیر از این ملایمتی نداشت و این کتاب گلشن را در غایت خوبی و تنقیح یافتم و از دل و جان به توضیح و تلویح لطایف و نکات و مسایل او شتافتم» [شرح گلشن راز، لاهیجی، خالقی (و کرباسی، ص ۶۰۲]. زاویه نگاه لاهیجی آن گونه که استاد زرین‌کوب به درستی اشاره می‌کند این است که در شرح تعالیم صوفیه میان

■ نقد مؤلف: محمد رضا برزگر خالقی

به مناسبت انتشار شرح گلشن راز الهی اردبیلی [از انتشارات مرکز نشر دانشگاهی]، ۱۳۷۷

❖ تصحیحی که محمدرضا برزگر خالقی و عفت کرباسی از شرح گلشن راز لاهیجی به انجام رسانیده‌اند، کوششی است در راه دستیابی به یک متن منقح از این شرح، و متضمن فوایدی چند.

اصطلاحات ابن عربی و شاگردان و شارحان او، از یک طرف و آموزه‌های مشایخ کبرویه، از جمله میرسید علی همدانی (جستجو در تصوف ایران، عبدالحسین زرین کوب، امیرکبیر، ۱۳۵۷، ص ۳۲۵) تلیق و ترکیب ایجاد کند:

«کسی این سر شناسد کو گذر کرد

ز جزوی سوی کلی یک سفر کرد»
یعنی این سر که انسان کامل، جمع در عین وحدت، و واحد در عین کثرت است، کسی می‌داند که از خودی خود که موجب تقید است، درگذرد و از جزوی که تعیین و تشخیص خود مراد است، به سوی کلی که حقیقت واحد مطلقه است که به صورت جمیع کثرات و تعینات ظاهر گشته است، یک بار سفر تواند کرد و خود را از قید جزویت تواند رهانید و به بقاء بعد الفناء متحقق شده و مطلق گشته، خود را در جمیع نشأت و ظهورات مشاهده تواند نمود. شعر:

که مست و بی خبر زمی صاف وحدتیم
که دردنوش خانه خمار کثرتیم
پرواز ما برون زمکان است و لامکان
ما شاهباز حضرت عنقای قربتیم
در ظاهر ارگدا و فقیریم، باطناً

سلطان تخت کشور معنی و صورتیم»
[شرح گلشن راز، ص ۲۰۳]

شرح گلشن راز لاهیجی نخستین بار به وسیله زنده یاد غلامرضا کیوان سمعی از روی نسخه‌های اخیر نشر یافت [تهران، ۱۳۳۷]. متن شرح از نادرستی‌هایی چند، غالباً به دلیل مغلوب بودن نسخه‌های مورد رجوع مصحح، تهی نبود. هرچند مقدمه مبسوطی که سمعی بر این اثر نوشته بود، سبب شهرت این چاپ شد؛ اما در واقع آگاهی‌های سودمند او، قلمرویی کلی و عمومی را در زمینه تصوف در بر می‌گرفت و از بررسی زمینه و چشم‌انداز تصوف مورد اشاره شبستری و لاهیجی، تا حدود زیادی چشم‌پوشی شده است.

تصحیحی که محمدرضا برزگر خالقی و عفت کرباسی از شرح گلشن راز لاهیجی به انجام رسانیده‌اند، کوششی است در راه دستیابی به یک متن منقح از این شرح، و متضمن فوایدی چند. در مقدمه به گونه‌ای مفید و ارزنده درباره گلشن راز، شرح لاهیجی بر آن، محتوای آن و ویژگی‌های سبکی و دستوری شرح، سخن رفته است و سپس درباره امیرحسینی هروی، شیخ محمود شبستری، شیخ محمد لاهیجی، فرقه

نوربخشیه [فرقه‌ای که لاهیجی به آن منسوب بود] و سرانجام محیی الدین عربی که بی‌تردید شیوه اندیشگی صاحب گلشن راز و بیشتر صاحب شرح گلشن راز با فکر و آراء او مربوط است، توضیح داده شده.

نسخه‌های مورد استفاده مصححان نیز البته نسخه‌هایی است بسیار معتبر است: ۱- نسخه اساس: ۸۸۲ هـ. ق، به خط رحمت الله بن محمد حسینی نوربخشی که با حضور خود نویسنده مقابله کرده است. ۲- نسخه دوم: ۹۰۰ هـ. ق؛ سلطان علی شیرازی. ۳- نسخه سوم: ۹۰۱ هـ. ق؛ سلطان علی شیرازی. نسخه‌ها به ترتیب در کتابخانه مسجد گوهرشاد، کتابخانه مجلس [ش ۲ و ۳] حفظ می‌شوند و هیچ کدام مورد رجوع سمعی نبوده‌اند.

پس از متن کتاب و نسخه بدل‌ها، تعلیقات آمده است و آن، مشتمل است بر توضیح لازم درباره آیات، احادیث و اقوال و عبارات عربی، معرفی گویندگان اشعار فارسی و عربی، فرهنگ لغات و واژگان دشوار، منابعی که مورد استفاده قرار گرفته از لحاظ وسعت و اعتبار درخورند. کتاب با فهرست‌های مختلف، کشف الایات و صورت مراجع و مأخذ به پایان می‌رسد.

بدین ترتیب به نظر می‌آید زحمت و تلاشی که مصححان بر روی شرح گلشن راز لاهیجی انجام داده‌اند، از یک تصحیح معمولی و ماشین‌وار فرسنگ‌ها دور است. شکل و محتوای آراسته و پیراسته کار، شایسته تحسین بسیار است.

۲- گلشن عشق (گزیده شرح گلشن راز لاهیجی)، انتخاب و توضیح محمدرضا برزگر خالقی (و عفت کرباسی، سخن، ۱۳۷۴، ۲۸۴ ص [از میراث ادب فارسی / ۱۵].

برگزیده مناسبی است از شرح گلشن راز لاهیجی برای دانشجویان ادبیات فارسی یا عرفان ایران، در سلسله «از میراث ادب فارسی» که از اواخر دهه ۱۳۶۰ به پیش نهاد زنده یاد غلامحسین یوسفی و با نشر برگزیده‌های گلستان و بوستان او آغاز شد و اکنون رقم‌گزینش‌های متون ادبی، تاریخی و عرفانی آن گویا به رقم سی نزدیک شده است.

در این برگزیده پس از مقدمه‌ای مختصر و فشرده در موضوع گلشن راز و شرح‌های نوشته شده بر آن، متن کامل گلشن راز نقل شده است. سپس شرح لاهیجی به شکلی کوتاه شده آمده (صص ۱۳۵ - ۱۳۰) و البته معنی لغات دشوار هم به گونه‌ای مستقل و برطبق الفبا نقل

گشته است. کتاب با فهرست‌های مختلف پایان می‌پذیرد.

چون گلشن راز و شرح لاهیجی بر آن، به هیچ روی کتاب‌هایی آسانی نیست، بعید به ذهن می‌رسد که این برگزیده در میان دروس عرفانی دوره کارشناسی، کاربرد جندانی داشته باشد. اما برای دوره‌های عالی‌تر آموزش عرفان و فرهنگ ایران، به ویژه عرفان متأثر از این عربی کتابی است مناسب، که شاید دانشجویان از خواندن [و نه مراجعه] به آثار دیگر بی‌نیاز می‌کند.

۳- یک فروغ رخ ساقی (برگزیده متون عرفانی در ادب پارسی)، با مقدمه و شرح و توضیح محمدرضا برزگر خالقی (و مجتبی امیری کرمانشاهی، علوم نوین، ۱۳۷۶، ۲۲۰ ص.

منتخب سنجیده‌ای از متون عرفانی فارسی؛ ابوسعید ابوالخیر، سنایی، خواجه عبدالله انصاری، عطار، رشیدالدین میبیدی، امام محمد غزالی، سعدی، عراقی، مولانا، شبستری، حافظ، و هاتف اصفهانی. در هر بخش قطعات برگزیده‌ای از نظم و نثر شاعران و عارفان یاد شده با توضیحات کافی عرضه شده و بی آن که چندان به جزئیات دست و پاگیر و دشوار نکات عرفانی پرداخته شود، از این تلاش دریغ نشده که خوانندگان و دانشجویان جوان با خطوط اساسی نفوذ نظرگیر و وسیع عرفان و تصوف در ادب ایران آشنا شوند. در مثل در بخش واپسین کتاب درباره هاتف اصفهانی چنین آمده است:

«از اشعار هاتف دیوان کوچکی نزدیک به دو هزار بیت در دست است که شامل غزل و قصیده و رباعی و قطعه و ترجیع بند است. هاتف از نظر معنی پیرو سعدی است و غزل‌های وی از غزل‌های شیخ متأثر است. گاهی از خلال گفتارش چرغ‌های از تفکر خیاتم و دیگران نیز می‌چهد. یکی از ترجیع‌بند‌های او از شاهکارهای ادب فارسی است و بیشترین شهرتش نیز به خاطر همین ترجیع‌بند لطیف و عارفانه است. این ترجیع بند مشتمل است بر پنج بند، که بند اول در توصیف کوی مغان، بند دوم در گفت و شنود با ترسا و سه بند دیگر حاوی حقایق عرفانی است. به طور کلی این ترجیع‌بند بیان‌گر اندیشه وحدت وجود در تفکر عرفانی است» [ص ۱۹۴].

در مجموع این برگزیده متون عرفانی برای تدریس در درس‌هایی چون مبانی عرفان، یا آشنایی با عرفان و

* شرح الهی به رغم بهره‌گیری‌های گاه به گاه از شرح لاهیجی، نسبت به مفاتیح‌الاعجاز ذوق و رزانه‌تر به رشته تحریر درآمده و نوشته‌ها و شرح‌ها و تفصیل‌های آن، هر چند به ژرفای توضیحات لاهیجی نمی‌رسد، باری، شاید بیشتر در خور ادراک و سطح خواننده کم‌تر آشنای وادی عرفان است.

ج. آثار چاپ نشده^۲

- ۱- شرح گلشن راز، نوشته وثوق‌الحکمای سبزواری، به کوشش محمدرضا برزگر خالقی (و) کامیار عابدی. محمّد ابراهیم بن محمّد علی سبزواری [یا وثوق‌الحکمای سبزواری، درگذشت به سال ۱۳۵۸ ه. ق]، از شاگردان ملّاهادی سبزواری است و از دیدگاه فلسفی - شیعی او متأثر. این تأثر در شرح‌های وثوق‌الحکما بر صحیفه سجّادیه، دعای کمیل و دعای عدیله به خوبی آشکار است، مهم‌تر از همه در شرح گلشن راز وی. از این رو تفسیر وی بر اثر شبستری با شرح‌های معمول، از قبیل لاهیجی، تفاوت‌های بنیادینی دارد. او در ضمن شرح خود از آوردن اشعار حافظ، مولانا، خیّام، شیخ بهایی، جامی، مآصدرا و خود ملّاهادی خودداری نورزیده است. نثر کتاب قابل فهم است، اما از لحاظ ادبی، مانند بیش‌تر عرفان و فلسفه‌نویسان متأخر رتبه حائز اهمیتی ندارد.
- ۲- دیوان سنایی، به کوشش و تصحیح محمدرضا برزگر خالقی (و) مجتبی امیری کرمانشاهی. سنایی پیش‌آهنگ ادبیات عرفانی فارسی است و آثارش بی‌نیاز از معرفی و نام بردن. با این حال، با تأشف چاپ انتقادی در خوری از دیوان او انجام نیذیرفته است. چاپ استاد زنده یاد مدرّس رضوی با همه اهمّیت کارهای آن پژوهشگر پرتوان، مبتنی است بر نسخه‌های بسیار متأخر و بدین ترتیب دور از آهنگ دقت و شیوه علمی.
- خالقی و امیری با رجوع به نسخه افغانستان، و توجه به نسخه‌های معتبر دیگر، که اهمّیت آن‌ها از نظر عرفان پژوهانی چون استاد شفیعی کدکنی مورد تأیید قرار گرفته، به تصحیح انتقادی و علمی این دیوان پربزرگ و بار اقدام ورزیده‌اند.
- ۳- شرح دیوان خاقانی، به کوشش محمدرضا برزگر خالقی. خاقانی یکی از [یا تنها]ترین پیچیده‌گوی‌ترین شاعران ایران پیش از سبک هندی است. او شاعری است با توانمندی‌ها و شگفتی‌سازی‌های برجسته ادبی، اما البته هرگز این توفیق را نیافت که به عنوان هنرمندی در خور فهم عوام و موردپسند خواص در میان ایرانیان جای ویژه‌ای را برای خود باز کند. با این حال به دلیل پیچیدگی‌های لفظی و معنوی، غالباً مورد رجوع و بررسی پژوهشگران و ادیبان

ذوق شعری قابل توجهی بوده، در شرح ابیات شبستری، با بیان اشعاری از خود به توضیح پرداخته است و تعداد این گونه ابیات، ظاهراً از ۱۷۰۰ بیت درگذشته است. دو نمونه از شرح الهی آورده می‌شود.

□ ولی تا با خودی زتهار زنهار
عبارات شریعت را نگه دار
چه ارباب طریقت منع کرده‌اند بسیار از گفتار الفاظ و عباراتی که مخالف شریعت باشد و اصلاً تجویز نکرده‌اند افشای اسرار. طریق اهل کمال آن است که با وجود حال، عمل بر طبق علم نمایند نه بر وفق حال که «سگ در مزبله افکنده به که صوفی پراکنده.»

□ که رخصت اهل دل را در سه حال است
فنا و سکر پس دیگر دلال است
فنا محوست وقت حالت جمع
که شد فانی چو پروانه بر شمع
در آن حالت هر آن چه گفت حق است
که حق ظاهر شود چون بنده بنهفت
دگر سکر آن بود کز ذوق دیدار
محبّ حیران شود در روی دلدار
زشادی و نشاطش چون رود هوش
زحس غافل شود چون مست مدهوش
در آن حالت نداند آن چه گوید
چو منصور از اناالحق کام جوید
دلال عشق حال اضطراب است
که عاشق از تجلی در شتاب است
رسد از فرط عشق و غایت ذوق
بدو حالی چو مخموران پرشوق
ز فرط اضطراب خود را نداند
که از دل بر زبان هر دم چه راند
(ص ۳۰۲)

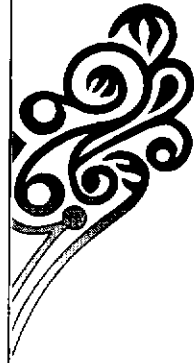
به هر روی شرح الهی به رغم بهره‌گیری‌های گاه به گاه از شرح لاهیجی، نسبت به مفاتیح‌الاعجاز ذوق و رزانه‌تر به رشته تحریر درآمده و نوشته‌ها و شرح‌ها و تفصیل‌های آن، هر چند به ژرفای توضیحات لاهیجی نمی‌رسد، باری، شاید بیش‌تر در خور ادراک و سطح خواننده کم‌تر آشنای وادی عرفان است. و این نکته‌ای است که در روزگار کنونی، خالی از اهمّیت نیست. در تصحیح این کتاب از سه نسخه خطّی [کتابخانه مجلس، کتابخانه مرکزی دانشگاه و کتابخانه مسجد اعظم قم] استفاده شده است.

تصوّف [در رشته‌هایی چون ادبیات فارسی، الهیات و معارف اسلامی و مانند آن‌ها] در دوره کارشناسی بسیار مناسب است. دلیل عمده را در رعایت تنوع و ذوق و سلیقه عرفانی باید جستجو کرد. اما به سبب توجه تأمّ و تمام به عرفان و تصوّف، تدریس در آن، در درس فارسی عمومی رشته‌های مختلف، شاید چندان مناسب نباشد. زیرا از متون غیر عرفانی، و ادبیات معاصر ایران در این اثر خبری نمی‌یابیم.

۴- شرح گلشن راز، الهی اردبیلی، به کوشش محمدرضا برزگر خالقی (و) عفت کرباسی، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۶، شصت و پنج + ۵۴۱ ص.

حسین بن عبدالحق الهی اردبیلی [درگذشت به سال ۹۵۰ ه. ق]، عارف و نویسنده کمتر شناخته شده‌ای است که آثار او در زمان خودش از اعتبار و اهمّیت برخوردار بود؛ اساس القواعد فی اصول الفوائد، تاج المناقب فی فضایل الائمه الاثنی عشر، ترجمه مهج الدعوات، تعلیقه بر حاشیه شریف بر شرح مختصر ابن حاجب ایجی، تفسیر الهی، حاشیه بر حاشیه حلالیه، شرح تهذیب الاصول، منهج الفصاحه فی شرح نهج البلاغه و آثار کوتاه و بلند دیگر.

شرحی که او بر گلشن راز نوشته، در کنار شرح نهج البلاغه و آثار علمی و فقهی دیگرش، در آغازین سال‌های رسمی شدن تشیع در ایران، برای او شهرتی دست و پا کرد. شرح او بر گلشن راز، مانند بسیاری شرح‌های دیگر متأثر از شرح لاهیجی است. وجه تمایز شرح الهی، یکی در مقدمه مفصّلی است که بر شرح خود نوشته، و آن نوشته‌ای در دوازده مطلع در مورد مهم‌ترین موارد مطالب عرفانی از دید او: موضوع، محمول و مبادی علم عرفان / بیان واجب و ممکن / مراتب معلومات کلیه / صفات الهی و مظاهر معنوی و صوری آن‌ها / چگونگی علم حق تعالی و ارتباط آن با ظهور مظاهر غیر متناهی / آیات و احادیث دال بر ظهور ذات حق در مظاهر / مراتب کلیه وجود / مظاهر و اسمای حقیقت انسانی در عالم صغیر / انواع اسفار عارفان / خواب، واقعه و مکاشفه و اقسام آن‌ها / رابطه محبّت میان محبتان و محبوبان / اقسام مشاهده کنندگان صفت جمال در صورت انسانی. نیز باید اشاره کرد که نسبت به شرح لاهیجی، شرح الهی را بسیار آسان‌تر و برای مبتدیان قابل دسترس‌تر می‌یابیم. از عبارات عربی بسیار کمتر از لاهیجی سود برده، و در بسیاری مواقع به ترجمه آیات و اقوال و احادیث اکتفا ورزیده است. نیز چون خود الهی دارای



نگاهی گذرا بر

«سیمای شاعران فارس در هزار سال»

● فرح نیازکار

۱۶-۱۵.

نخستین شاعری که در این جلد از کتاب معرفی می‌شود «ابن خفیف» است و آخرین شاعر «سرخوش شیرازی» است. سامان یافتن تاریخی این کتاب، خواننده را با سیر شعر فارسی در فارس آشنا می‌کند. رعایت دوره تاریخی و بیان ویژگی‌های سبکی هر دوره، از نکات ارزشمند این کتاب است. جلد دوم کتاب از نوع تذکره‌های عصری است. مؤلف کوشیده است تا در این بخش به بررسی احوال و آثار برخی از شاعران معاصر فارس بپردازد. در این بخش زندگی‌نامه شاعران تا اواخر قرن چهاردهم هجری مورد بررسی قرار گرفته است.

ذکر و یادآوری منابع مورد استفاده برای معرفی شخصیت‌ها که تنها در پایان برخی از مقالات وجود دارد، می‌توانست رهیافتی مؤثر جهت تلاش پژوهندگان باشد.

از طرفی، گرچه در سرزمین فارس، شاعران نوپرداز توانمندی وجود دارند که با وجود داشتن آثار ارزشمند در این مجموعه ذکری از آنان نشده است، کسانی که معرفی آنان می‌توانست نشان دهنده توان فارس در شعر امروز ایران باشد و گرچه مؤلف کتاب در مقدمه ما را به انتشار جلدی دیگر از این مجموعه نوید داده است اما ذکر نام این شاعران نوپرداز می‌توانست جایگاهی در همین بخش داشته باشد، چراکه در پایان جلد دوم به معرفی شاعرانی برمی‌خوریم که شاید بتوان گفت که انتخاب آنان نه به جهت مهارت در سرودن شعر و انتشار اثر، بلکه کاملاً مبتنی بر سلیقه و یا رابطه بوده است و البته اگر ملاکی برای دریافت لقب شاعری وجود داشت، شاید ما با این مسئله مواجه نمی‌شدیم. بشیوه صفحه‌آرایی کتاب نیز، به خصوص در صفحاتی که از تصویر استفاده شده است به پرداخت بیشتری نیازمند است. □

کتاب «سیمای شاعران فارس در هزار سال» تذکره‌ای است که در آن به بیان شرح احوال و آثار شاعران سرزمین فارس از آغاز تاکنون پرداخته شده است.

مؤلف می‌کوشد تا در ضمن معرفی شاعران فارس از آغاز تاکنون و بیان حوادث زندگی‌شان، به نقش آنان در گسترش قلمرو شعر و ادب فارسی به عنوان پشتوانه زبان و فرهنگ ملی اشاره کند. هم چنین در ادامه معرفی هر شاعر، پاره‌ای از آثار او را نقل می‌کند.

از آن‌جا که تذکره‌ها عموماً به عنوان مراجع مؤثری در امر پژوهش به کار می‌آیند، این مجموعه نیز از این جهت درخور توجه است. جلد نخست این مجموعه، از نوع تذکره‌های عمومی است. مؤلف بر آن است تا در این بخش یا تکیه بر مدارک و منابع مستند به معرفی شاعران فارس از اواخر قرن سوم تا پایان قرن سیزدهم هجری بپردازد.

مطالب کتاب نیز برحسب تقویم تاریخی ارائه شده است، گرچه در ابتدای کتاب فهرست الفبایی نام شاعران ذکر شده است.

در مقدمه کتاب، تاریخ پیدایش انواع شعر در ایران و در فارس مورد بررسی قرار می‌گیرد. «... در فارس باستان، شعر فارسی مانند

سایر نواحی ایران به صورت هجایی سروده می‌شد. از باربد جهرمی موسیقی‌دان زمان خسرو پرویز ساسانی اشعاری به صورت دو هجایی به جا مانده است. سرودن اشعار هجائی آن هم یا گویش محلی تا اواخر قرن چهارم هجری در فارس ادامه داشته است ولی با گسترش دین اسلام و نفوذ روزافزون و بی‌وقته زبان تازی، بعضی از نویسندگان و شاعران فارس زبان تازی را خوب فراگرفتند و برای رسیدن به مقام و ثروت رهسپار بغداد، مرکز خلافت شدند و با نوشتن و ترجمه کردن کتاب‌ها و سرودن اشعار به زبان تازی به مقام شهرت و ثروت رسیدند. از آن جمله ابن مقفع جوری «مقتول ۱۴۲ هق» سیبویه بیضاوی «متوفی حدود ۱۸۳ هق» و ابن مقله بیضاوی «متوفی ۲۲۸ هق» بودند...» (صفحه

■ اثر: حسن امداد

■ ناشر: انتشارات ما.

■ چاپ اول: ۱۳۳۷. تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

■ بهاء: دوره نو جلدی: ۳۱۰۰ تومان

دانشگاهی قرار گرفته است، نیز زندگی او به دلیل قرار گرفتنش در دوره‌ای پرتلاطم و فراز و فرود از اهمیت‌هایی چند تهی نبوده است: از علی عبدالرسولی و سیدضیاءالدین سجادی گرفته تا جعفر مؤید شیرازی، معصومه معدن کن، غفارکندلی، عباس ماهیار، میرجلال‌الدین کزازی، منیره احمد سلطانی و شاید چند تن دیگر.

برزگر خالقی هم چند سالی است که به شرح بیت به بیت این دیوان شگفت‌آور پرداخته است، و با بررسی و گردآوری همه کارهایی که درباره خاقانی انجام شده، و با مراجعه داریم به استادان ادبیات برجسته‌ای چون دکتر سید جعفر شهیدی، دکتر شفیع کدکنی و مانند آن‌ها، و تجربه‌های خود در سر کلاس‌ها به این شرح مستوفی و مفصل اقدام ورزیده؛ باید به انتظار نشر آن ماند.

۴ - قصص العلماء، محمدبن سلیمان تنکابنی، به کوشش محمدرضا برزگر خالقی (و) عفت کرباسی قصص العلماء، چنان‌که از نامش پیداست روایت‌ها و حکایت‌هایی از زندگی دانشمندان است. تنکابنی شرح حال ۱۵۳ تن از علمای شیعه (از سده ۴ تا ۱۳ ه. ق) را در این کتاب آورده؛ تألیف اثر در سال ۱۲۹۰ ه. ق به پایان رسیده است.

قصص العلماء کتابی است معروف، اما قابل نقد و بررسی، و هنوز پژوهش و تصحیحی درخور از آن صورت نپذیرفته، چاپ‌های سنگی و سربی آن از نارسایی‌هایی چند آکنده است. برزگر خالقی و همسرش با استفاده از نسخه‌های خطی و چاپی به تصحیح و توضیح این اثر پرداخته‌اند.

۵ - تصویرها و توصیف‌ها در شعر معاصر ایران، به کوشش محمدرضا برزگر خالقی (و) کامیار عابدی.

فرهنگ نامه برگزیده مفیدی است که برحسب الفبای موضوعی از توصیف‌ها و تصویرهای عرضه شده در شعر نیمایی، الف، بامداد، م. امید، سهراب سپهری و فروغ فرخزاد. استفاده و مقایسه این کتاب نسبت به تصویرها و توصیف‌های شعر مشروطه، و شعر کلاسیک، آن را مرجعی مطمئن برای پژوهش‌های سبک‌شناسانه، انتقادی و سنجشی شعر معاصر ایران می‌سازد. در این اثر تمام دفترهای شعر شاعران مورد اشاره مورد بررسی بوده، و تنظیم موارد و شواهد شعری برطبق سال انتشار دفترها لحاظ شده است.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱ - برگرفته از شرح حال مؤلف، به قلم همسرش
- ۲ - برطبق آگاهی‌ها نمونه‌هایی که مؤلف در اختیار ما قرار داده است.